CONCESSIONS PER BUSCAR AIGUA I ELS SEUS CONFLICTES EL CAS D'ARGENTONA (EL MARESME) (S. XVI-XIX)[1]

ELS DRETS SOBRE L'AIGUA A CATALUNYA

L'aigua era un bé públic, com ho establien els usatges: «Strate et vie, aque currentes et fontes...»[2]. El Reial Patrimoni era administrat per la Batllia General i estava regit pel Batlle General de Catalunya, oficial reial perpetu que centralitzà la major part dels ingressos del patrimoni reial de tot Catalunya: primer, els arrendaments de les rendes i, a partir del segle XVI, especialment els ingressos procedents dels establiments emfitèutics i de determinats permisos que abans realitzava el batlle local. Tenia una cort anomenada Reial Consell de la Batllia General, formada per advocats, un procurador fiscal i escrivans i també tenia l'administració central del fisc reial i havia de vetllar per la conservació dels interessos reials respecte de tots els béns, amb atribucions fiscals i administratives. Amb l'arribada dels Borbons, el Batlle General fou substituït per l'Intendent General. Com a mínim, en el transcurs del segle XIX, es constata l'existència del càrrec de Batlle d'aigües del Reial Patrimoni, que era qui administrava els establiments concedits i en cobrava els censos rebuts.

L'Intendent General, a Catalunya, és anterior al Decret de Nova Planta, ja que data del 1713, quan acompanyava l'exèrcit francès essent encarregat del seu proveïment i manteniment amb fons del país. En un inici tenia funcions fiscals, però també militars. Amb el transcurs dels anys, però, les seves funcions tendiren cap a la hisenda. L'Intendent, com a successor del Batlle General, administrava el patrimoni i les rendes reials i tenia també funcions judicials en qüestió de rendes i del Reial Patrimoni. Era la segona autoritat del país després del Capità General. El Decret de Nova Planta gairebé no citava l'Intendent General de Catalunya i aquest es regia per la normativa general de tot Espanya del 1718[3].

Era el rei qui donava la llicència o establiment per usar les aigües públiques. Tot i que els juristes catalans dels segles XVI-XVII diferenciaven les aigües públiques i privades en funció de si permetien o no la navegació en barca, el cert és que a la pràctica qui volia edificar un molí havia d'acudir a la Batllia General de Catalunya a fi d'obtenir l'establiment. Tot i això, des d'època baix medieval, l'aigua havia estat establerta a les senyories laiques i eclesiàstiques que, alhora, les establiren als seus habitants. Zapata, en un plet del 1676 per la construcció

d'una mina a Vilassar, documenta que el jurista fa una distinció entre l'aigua pública i privada: «Les aigües públiques són les de «curs perenne», és a dir, les que, pel seu curs natural, discorren d'un lloc a l'altre sense intervenció de l'home. Així mateix, són aigües privades les que necessiten obres per ser construïdes»[4].

Vilaginés diu que «durant els segles X i XI, l'aigua no es considerava un bé apropiable. S'esmenta com a element d'ús. L'aigua va esdevenir un tema de transcendental importància quan el règim feudal va començar a intervenir sobre els molins. Malgrat les disposicions legals, com els Usatges, la jurisdicció pública de l'aigua va passar a mans privades. El dret de captar l'aigua i fer-la arribar al molí o a l'hort va provocar serioses disputes, que la documentació notarial reflecteix amb fidelitat. El dret de pas i el dret d'ús van esdevenir motius d'enfrontaments entre pagesos i senyors o entre diversos senyors»[5]. El mateix autor, centrant-se en el cas d'un plet per l'aigua d'uns molins al segle XV, afirma que «la disputa demostra com l'aigua esdevenia un bé privat. La sentència no regula l'ús que se n'havia de fer, com era propi d'un bé públic. L'aigua a la pràctica havia esdevingut un bé apropiable»[6.]

Per la seva part, Farías esmenta que «l'apropiació col·lectiva de l'aigua sembla venir suggerida per una carta de gràcia de l'any 1020, en virtut de la qual els habitants de Corró d'Amunt, al Vallès, compraven a la comtessa Ermessenda el dret de desviar les diverses corrents d'aigües cap al rec que pensaven construir. En general, degué prevaldre aquella apropiació col·lectiva de les aigües pels agricultors, una pràctica que per altra part venia sostinguda per la concepció tradicional que considerava les aigües corrents com un element dels espais incultes i amb això com un bé públic al qual tot home lliure tenia accés. A partir de mitjan segle XI, l'accés a les aigües de reg quedà sotmès, almenys en part, al control dels senyors. Aquest no va implicar tant una patrimonialització de les aigües i una limitació significativa de l'accés a aquestes, sinó més aviat un esforç per regular l'explotació dels recursos hidràulics amb la finalitat de garantir la irrigació dels predis pertanyent a un domini concret»[7].

Una pragmàtica del 1599 volia evitar que els particulars usurpessin més béns i drets del rei. A partir del segle XVIII, l'administració reial va anar més enllà en el control de l'aigua o de l'edificació de molins, tant dels nous com dels ja existents[8].

Un dels precursors en l'estudi del regatge a Catalunya fou Pierre Vilar, on en la seva magna obra *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, publicada originalment a París el 1962, dedica un capítol a la intensificació dels conreus. Afirma que «sobre les terres recentment formades el patrimoni reial té el domini eminent sobre totes les seves aigües. Ni un dit d'aigua, ni un rec al llarg d'una carretera, no pot ésser utilitzat, en principi, sense que l'usuari en sigui establert per rei mitjançant un cens anual i l'habitual entrada». A tal fi, Vilar estudia els registres del Reial Patrimoni entre el 1723 i el 1808, on hi ha 2.175 documents de concessió d'aigua per a ús agrícola[9].

Dantí també observa que el major nombre d'establiments registrats al Vallès pel Reial Patrimoni correspon a la segona meitat del segle XVII. Tot i això, afirma que utilitzar com a font el Reial Patrimoni és poc precís, ja que «sovint es tracta de reconeixements d'antics establiments i alhora hi ha moltes terres sense un control efectiu del poder reial que queden fora de la dita font»[10].

Tot i això, Peris relativitza la quantitat i qualitat dels aprofitaments hidràulics del Principat: «Hi havia un gran nombre de microsistemes que, arran de l'estudi clàssic de Vilar, es prenen com a exponent paradigmàtic de l'aprofitament individualista que defineix la hidràulica del Principat. Són els regs de fonts, rieres, mines, sínies impulsades per cavalleries, etc., tan abundants en el litoral català, des del Maresme fins al delta de l'Ebre. Es tracta d'un tipus de regadiu que demana bones dosis de prudència per tal de no acabar reiterant imatges distorsionades. No hem de confondre la seva espectacularitat enlluernadora amb una rellevància socioeconòmica paral·lela»[11].

ELS DRETS DE L'AIGUA A ARGENTONA

Argentona és una vila que iniciava l'època moderna (1497) amb seixanta-tres focs o cases i arribava a mitjan segle XIX amb prop de dos mil habitants. El terme municipal en època moderna era una mica més gran que l'actual, tal volta prop de 30 km^2, atès que una part va passar a Mataró a mitjan segle XIX. És una terra molt rica en aigua, on actualment hi ha censades prop de cent fonts, encara que moltes estan seques i abandonades. Aquest fet és constatable en molts establiments d'aigua documentats al terme. El buidat exhaustiu dels establiments de la Batllia i de la Intendència, juntament amb la consulta a diversos arxius particulars, han permès de documentar cinquanta-cinc establiments d'aigua, que segur que no són tots els que es van fer[12]. Vilar va fer el buidatge dels establiments de la Batllia i Intendència a tot el Principat i constata clarament que el Pla de Barcelona, la Marina de Llevant (dins la desembocadura del Tordera) i el Vallès són els territoris on predomina més el regatge. És l'espai geogràfic on es localitza el 60% de les concessions, tot i representar el 8% del territori: «Al llarg de la costa, de Montgat a Blanes, la Marina progressa per les seves pròpies condicions; a l'aparició d'aquest rosari de ciutats o pobles, creats, desdoblats o engrandits –Alella, Teià, Tiana, Caldetes, Argentona, Llavaneres, Mataró– correspon una línia contínua de concessions hidràuliques: de 25 a 30 concessions a cada un dels llocs que acabem d'anomenar»[13]. També Giménez opina, parlant de la ciutat veïna de Mataró i en base a les referències directes a fonts i a molins, que «cal constatar un element del paisatge rural que, en certa mida, contrasta amb la realitat posterior del mateix territori: la notable abundor de recursos hídrics»[14].

A Argentona, atesa la seva orografia força muntanyosa, sense cursos d'aigua permanents, la recerca d'aigua es feia bàsicament mitjançant la tècnica de les mines d'aigua, que eren galeries horitzontals que anaven fins al punt de sortida de l'aigua i la conduïen fins a l'exterior.

El territori d'Argentona formava part, jurisdiccionalment, del castell de Sant Vicenç de Burriac, que trobem esmentat des del 1022, quan la comtessa Ermessenda l'empenyora al seu fill Berenguer Ramon I. Entre els anys 1027 i 1035, els comtes de Barcelona venen el seu territori en franc alou a Berenguer Guadall, juntament amb d'altres possessions al Maresme i al Vallès, reservant-se, però el propi castell. La família Castellvell eren però els feudataris del castell per als comtes, que en tenien el domini eminent, i Guadall n'era castlà. Els Guadall, a mitjan segle XII, prenen el patronímic Sant Vicenç, en referència al castell que posseïen. A finals del segle XII, els Castellvell entronquen amb els Montcada, que passen a ser els feudataris del rei. El 1348 moriria Berenguer de Sant Vicenç, darrer de la nissaga[15].

El 1352 es posa a la venda la jurisdicció, mitjançant un ban que es fa públic a la ciutat de Barcelona per ordre del rei Pere el Cerimoniós. Fou adquirida per Pere des Bosc, burgès barceloní i escrivà racional del rei, per 9.500 lliures.

Com explica Cuadrada, la venda comprenia, entre d'altres[16]:

> «El castell de Sant Vicenç, que tindrà sota domini reial, ... aigües, aqüeductes, rius, vivers i fonts; els molins amb llurs casals, recs, cap-recs, trestalladors, rescloses i l'utillatge».

Això semblaria implicar que els des Bosc eren els qui tenien els drets sobre l'aigua a Argentona. De fet, però, la majoria d'establiments localitzats són fets pel Patrimoni Reial, llevat d'uns pocs que ho són per aquesta nissaga. Creiem que fins a finals del segle XVII, era bàsicament l'antic senyor feudal qui establia els drets sobre l'ús de les aigües dels torrents i rieres menors i el rei ho feia amb l'aigua procedent de la riera d'Argentona. Tal volta, una data clau fou el 1660, quan els des Bosc perdien les jurisdiccions del castell de Sant Vicenç de Burriac i de Vilassar enfront de les parròquies, en un plet davant la Reial Audiència[17]. Aquest canvi de situació queda perfectament reflectit quan els marquesos de Moja, successors dels des Bosc, adrecen una petició sense data al Batlle General (tot sembla indicar que es tractaria de finals del segle XVII), on esmenten que «en Argentona se encuentra un agua que es la que corre después de haver servido para el uso de un molino llamado antes el molino de Cruañes y oy den Saborit; y si bien el uso y propiedad de esta agua es de los Ilustres Marqueses de Moja, como a señores de los referidos castillos, los quales por si y sus antecessores han estado y estan en la pocession immemorial de usar y establecer todas las agua que nacen y corren en la parroquia de Argentona y por ende tienen el verdadero dominio de ellas mayormente siendo como son aguas privadas: sin embargo para evitar litigios y questiones que podrian nacer si algun particular pedia a VS el establecimiento de la referida agua» i demanen el nou establiment d'aquesta aigua, fet que no sabem si es va arribar a produir[18].

Zapata ho confirma quan diu que «a la baronia des Bosc, els senyors jurisdiccionals reclamen constantment el domini directe de les aigües, tal com diuen que l'havien tingut els anteriors Sant Vicenç»[19].

També es pot constatar quan el 1543 Miquel des Bosc es titula «dominus castrorius Sancti Vicentii de Vilasario diocesis Barcinona, dominus aquarus de Argentona» en el moment d'establir en emfiteusi Pere Boet, Pere Bova, Joan Ferrer i Bartomeu Vidal àlies Sabater, pagesos d'Argentona, «l'aigua que surt dels seus vivers i que baixa dels seus molins amb la qual pugueu regar les vostres terres, sota cens de quatre sous anuals per sant Pere i sant Feliu d'agost i l'entrada d'un cabrit»[20].

Precisament, Vilar ja observa que «als dominis senyorials el senyor es cregués amb dret d'establir ell mateix; que hom comprés globalment al rei el dret de restablir: un altre cas en què les concessions d'aigües escapen a la comptabilitat reial»[21]. Molt a prop, a Tordera, Bou i Vellvehí documenten un establiment fet el 1406 pel noble Bernat de Cabrera a fi de construir un molí, captar l'aigua del Tordera i fer rescloses i sèquies[22]. També es constata en la zona de l'Ebre, concretament a Miravet, Ascó, Flix... En la seva tesi doctoral, Serrano esmenta que «el domini senyorial comporta també la titularitat de les aigües del terme, dels rius, rieres o barrancs i les subterrànies. Així es recull en totes les donacions comtals». L'autor s'estranya que el 1694 el Batlle General, com a «procurador dels feus del Principat» requerís als Jurats i Universitat de Flix el «títol» per a prendre aigua del diu Ebre; conclou que segurament la Batllia incorregués en un error, ja que ells no en serien titulars, doncs el 1768 consta com a servei municipal[23].

Pel que fa a la cronologia, entre els establiments documentats, ens movem en l'arc de principis del segle XVI fins a inicis del segle XIX, on finalitzen les referències de l'índex d'establiment de la Batllia Moderna. El segle on hem documentat més establiments, amb molta diferència, és el XVIII, amb un 62% sobre el total. No documenta el mateix Zapata, quan detecta un increment notable dels establiments d'aigua durant la dècada dels 60 del segle XVI, relacionat amb un increment i diversificació dels conreus[24].

Estructura dels establiments del Reial Patrimoni

Els establiments sempre s'inicien amb una petició que els interessats fan arribar al Batlle o a l'Intendent General de Catalunya, segons sigui el cas. Un cop recollida la petició, el Batlle o l'Intendent demanava al Fiscal de la Batllia o Intendència que emetés un informe sobre la seva idoneïtat, on sovint estipulava les quantitats proposades en concepte de cens anual i entrada i també podia fer-ho amb el termini per enllestir les millores. Per emetre l'esmentat informe, a vegades en demanava un altre a autoritats locals per saber si es perjudicava a tercers. Un cop fet l'informe del Fiscal, es notificava als interessats que havien fet la petició per si estaven d'acord. En base de l'informe del Fiscal, el Batlle o Intendent trametia la proposta d'establiment amb el cens anual i l'entrada al secretari reial i el rei signava un reial decret aprovant l'establiment, moment en què el Batlle o l'Intendent el feia en ferm.

Aquesta estructura coincideix amb l'observada per Vilar: «A cada concessió comporta una breu descripció del que és concedit, amb un informe del funcionari local especialitzat –el batlle d'aigües–»[25]. Crec que és important poder veure aquesta estructura en alguns dels establiments.

Les peticions d'establiment eren molt variades i sovint s'al·legaven drets i pretensions. Les peticions estudiades sempre són fetes per persones en defensa d'interessos particulars, llevat del 1751, en què els regidors de l'ajuntament demanen l'establiment en benefici de la font comunal de Sant Domingo[26].

La durada del procés tampoc era curta. Habitualment, passaven uns dos anys des de la petició inicial de l'interessat fins a la concessió final per part del representant públic, ja fos el Batlle o l'Intendent. Però en alguns casos aquest termini s'allargava molt, a vegades, per causes personals dels demandants. Aquest seria el cas de la petició feta el 1793 pels cònjuges Josep Estrada i Maria Grau, aquesta darrera, propietària del mas Grau de Lledó[27]. L'informe de l'ajuntament data del 1795 i la concessió final es féu el 1806 al fill i hereu dels esmentats cònjuges, Josep Grau i Estrada. Imaginem que la causa fou la mort dels primers demandants i que el procés va quedar paralitzat.

El 1807 el procurador de Francesca Matheu i Vidal exposava que els propietaris del mas Pins «desde antiquíssimos tiempos se hallan usando y valiéndose de todas las aguas que nacen y discurren por sus tierras como y tambien de las de la riera llamada de Pins para su total riego», el fiscal va decidir remetre la petició al Cavaller Subdelegat de Mataró, el qual ho va retornar amb un informe de l'ajuntament d'Argentona signat pel batlle Francesc Grau i cinc regidors, on manifestaven que «parece no poderse seguir perjuicio de tercero atendido y examinado con toda escrupulosidad su situación por mirar como aguas perdidas antes bien de utilidad al publico por la mejoria y mas abundancia de frutas que se podrian esperar de una tierra en el dia seca, arenisca y quemada del sol».

Sovint en les peticions els particulars al·legaven que ja tenien concedit l'establiment de feia molt de temps, però que no trobaven els títols, tal i com justifica el procurador de Francesca Matheu el 1807: «Cuya immemorable posecion segun diferentes notas que se han encontrado entre los papeles del dicho patrimonio estava asistida y corroborada de legítimo titulo pero como por mas diligencias que mis principales hayan hecho no les ha sido posible encontrar con aquellos causa sin duda de los contratiempos que ha tenido este Principado». O també el procurador de Josefa Soler el 1753: «Y según noticia habrían sus predecessores dueños y pocesores del citado manso y tierras obtenido título para ello, que no encuentra, puede ser ocasionado de las turbaciones passadas».

Sembla ser que els terminis estipulats sovint no es complien, però el Reial Patrimoni no s'hi posava fort, ja que així li permetia seguir cobrant. Això és constatable en un rebut signat pel Batlle d'Aigües del Reial Patrimoni a Francesca Matheu, la qual el 1840 paga vint-i-tres pensions rebudes de l'establiment concedit

el 1816 per construir un molí que encara no s'havia iniciat[28], i que en l'establiment del 1816 es manava «que tenga corriente el riego y molino proyectados dentro de un año»; aquest molí mai no es va arribar a construir. També en el cas de l'establiment fet el 1769 a Andreu Ravell de la facultat de buscar aigües subterrànies a la riera de Clarà per regar una peça de terra. Aquest no es va fer efectiu i el seu nét Lluís Ravell, botiguer d'Arenys de Mar, manifesta haver trobat, tot remenant papers, l'esmentada concessió i demana poder tirar endavant l'establiment tot pagant els censos endarrerits, amb l'única condició que pugui trobar aigua en el termini d'un any[29].

També hem documentat un cas en què l'establert renuncia al seu dret al cap de trenta anys d'haver-se concedit, segurament per l'obligació de satisfer un cens anual sense intenció de gaudir de la facultat concedida. Així trobem que el 1526 el Batlle General concedia la facultat a Rafael Cabanyes per construir un casal de molí de blat de dues moles en una peça de terra alou de la sagristia del monestir de Santa Anna de Barcelona, que afrontava a llevant amb la riera d'Argentona, amb la facultat per prendre l'aigua de la riera i de fer recs i sotsrecs per portar-la fins al molí, sota cens anual de 4 sous i 6 diners i entrada de 6 sous[30]. En una nota marginal de l'establiment, es fa constar que «fou renunciat per Joan Cabanyes, fill de Rafael, el 1555».

Un altre aspecte a analitzar és el preu de l'aigua, el preu que es pagava pels establiments. Aquest camp és molt variat; analitzant les dades de censos anuals i d'entrades que tenim documentades, fa difícil de pensar en una lògica. Si, per exemple, parlem dels establiments de la facultat de construir un molí, veurem que al segle XVI la Corona cobrava quatre sous i mig anuals i cent anys després cobrava quinze sous. Les altres dades que tenim, ja a inicis del XIX, sumen entre vint-i-quatre i trenta sous de cens anual per un molí, això sí, amb entrades que poden significar vint-i-cinc anualitats, a diferència del XVI o XVII, que representaven més o menys una anualitat. El cas de l'aigua per regar, molt més documentat, és molt variat i no permet fer-ne una bona interpretació. Als primers segles documentats, el XVI i la primera meitat del XVIII, es pagaven entre un i quatre sous. A partir d'aleshores, hi ha un fort increment i es passen a pagar censos d'entre tres i cent sous, una variabilitat massa gran per treure'n conclusions.

Conflictes per l'aigua: plets i concòrdies

Des de l'època medieval, els drets de l'aigua havien suscitat nombrosos plets, ja que moltes vegades els diferents establiments implicaven perjudici a tercers, en tant que sovint es permetia agafar aigües en els mateixos indrets o bé aigües amunt d'un altre establiment amb el perjudici que això significava. Aquest cas el documentem quan el 1751 la Intendència estableix als regidors d'Argentona l'aigua de la font de Sant Domingo i la facultat de buscar-ne a tot el seu entorn; un any després, la Intendència estableix a Maria Teresa Fornés una mina que tenen al torrent del Puig i la facultat de buscar aigua des d'allà fins a la font de Sant Domingo, amb la qual cosa els dos establiments comparteixen una part

important de terreny on ambdós poden buscar aigua[31]. Tot i això, no hem documentat cap plet per aquest afer ni cap informe contrari per part dels representants públics d'Argentona.

Vilar observa com moltes concessions són bastant vagues, autoritzant la recerca d'aigües a distàncies horàries de cert lloc, sense especificar-ho gaire, fet que comporta topades entre diferents establerts[32]. Cal dir que aquests conflictes afecten els propietaris del domini o entre els diferents propietaris del dret de l'aigua i els que es creien perjudicats. Martí Coll ens descriu perfectament un d'aquest litigis que afectava els regants de les hortes del veïnat de la Torre amb les aigües sobrants dels molins d'Argentona[33].

De fet, ja es documenten conflictes des del 1298, quan una sentència obliga Berenguer de Sant Vicenç a restituir a Guillem de Belloch, senyor del Cros (Argentona), l'aigua amb la qual dit Guillem fa funcionar el seu molí (que més tard serà el molí d'en Costabella i després el d'en Gual)[34]. També Zapata documenta en el llibre de Cort del batlle d'Argentona del 1539 dues peticions perquè l'aigua no arribava als molins: «Que en Pere Croanies no obstrueixi l'aigua que discorre del molí de la Pujola a la d'en Mateu», «que en Julià Portell no obstrueixi l'aigua que discorre del seu molí al de can Mateu»[35]. La mateixa autora explica un llarg plet entre el 1523 i el 1545 entre des Bosc i Marc Pins, per raó que el darrer té en alou una peça de terra que rega amb l'aigua sobrant dels molins, dels quals els propietaris embussaven la sortida per tal que no li arribés a Pins[36].

Altres casos de conflictes per l'aigua dels molins, els trobem a Parets del Vallès, en una disputa per l'ús de l'aigua del Tenes que es va resoldre el 1439[37]. El conflicte afectava dos molins que, com era habitual, les aigües eren aprofitades per ambdós mitjançant recs. En aquest cas, un dels molins va fer uns nous recs aigües més amunt del Tenes que van impedir que el molí de sota rebés aigua. És un cas interessant, ja que permet veure el que s'ha comentat dels drets de l'aigua: un molí havia estat establert, juntament amb la seva aigua, pel monestir de Sant Pau del Camp i l'altre molí tenia el dret d'agafar aigua del Tenes en establiment fet per la Batllia General.

Vilar ens exposa un conflicte a Argentona. Concretament, Esteve Matas havia obtingut l'establiment d'una «fonteta» el 1716, que era el desguàs d'un torrent veí. Però els propietaris del voltant no hi estaven d'acord, i el 1724 Matas ampliava la concessió, tot pagant més drets a canvi que pogués establir totes les mines i pous a fi d'alimentar la seva «fonteta»[38].

Aquests plets, evidentment es troben al llarg dels Països Catalans. Com diuen Peset, Graullera i Mancebo, al País Valencià durant el segle XVIII «plets d'aigua sovintegen, i en molts es discuteix davant altres pobles i cada senyor es posa de part dels seus, perquè l'aigua significa millors collites»[39].

El 1717 Marià Jofre, Ciutadà Honrat de Barcelona i veí de Mataró, adreçava un escrit a l'Intendent on exposava que «la agua de que muele el molino nombrado den Saborit después que ha molido discurre por diferentes piessas de tierra asta llegar a la riera nombrada de Argentona», demanant «construir un molino de arina en la parte mas comoda y aproposito del dicho terreno que media del dicho molino den Saborit a la referida riera de Argentona y por dicho efecto usar la dicha agua despues que haya salido del dicho molino de Saborit...con la intrata y censo correspondiente la facultat de construir dicho molino con todos sus aparatos para moler y el uso de dicha agua por dicho afecto con la facultad de poder hacer sequias y lo demas necesario a su conduccion ofreciendo que despues de salir la agua de su molino la guiara al mismo curso natural en que oy se alla»[40]. Però els marquesos de Moja acudiren al Tribunal i exposaren que, com a propietaris dels castells de Sant Vicenç de Burriac i de Vilassar de «temps immemorial, estaban en pacífica possessió per si i sos predecessors de usar, vendre, establir i disposar de las aiguas que nasquen o discorren en los termes de Argentona i Vilassar»[41]. Arran d'aquesta petició, el mateix any 1717 aconseguiren que l'establiment fos concedit als marquesos. Aleshores, Marià Jofre aprofità la facultat que tenia Costabella des del 1527 de poder construir un molí i aconseguí que el seu successor, Francesc de Moixó, li establís aquest dret el mateix any 1717. Aleshores, els propietaris del molí d'en Palau i d'en Gual, que estaven per dessota del d'en Saborit, demanaren a l'Intendent que anul·lés l'establiment fet als marquesos de Moja, atès que les aigües que sortien del molí d'en Saborit servien per abastir els seus molins. El 1720 es sentencià que l'establiment als marquesos era correcte amb tal que aquests dos molins no perdessin l'aigua que rebien. Però els plets continuaren amb Marià Jofre, ja que el 1738 el procurador de Josep Gual i Derrocada el denunciava davant la Intendència, atenent que Marià Jofre tenia la facultat de fabricar un molí al terme d'Argentona però ho havia fet al de Cabrera; a més, la facultat obtinguda per part de Jofre de l'Intendent el 1736 per conduir aigües cap al seu molí especificava que s'havia de fer mitjançant mines subterrànies i aquest ho feia per sèquia oberta, perjudicant les sèquies que portaven aigua als molins d'en Palau i d'en Gual. L'intendent va manar a Jofre que fes les mines subterrànies sota pena de dues-centes lliures.

Com veiem, els molins era un dels principals casos de disputa i s'explica per la seva importància econòmica. A mitjan segle XVIII, una altra disputa entre dos molins de la Riba (Tarragona) acabà a la Reial Audiència, atès que hi havia problemes de neteja i de manca d'aigua entre la resclosa que portava l'aigua del molí de dalt al de baix[42].

En un altre cas del 1755 es signà una concòrdia sobre l'aigua entre Josep Anton Llauder, Josep Gual Derrocada i de Llança i Esteve Mates. El problema estava en què els tres havien obtingut diferents establiments de la Intendència i aquests es podien perjudicar entre ells: el 1735 Josep Gual, el 1742 Esteve Mates i el 1755 Josep Anton Llauder. Com que la concessió més antiga era la de Gual, es pactà amb Llauder que podia buscar aigua des del Cau de la Guineu al Turó de Cerdanyola. Aquesta concòrdia no va acabar de satisfer els interessats i el

1765 se'n signà una de nova. Com que Gual havia de treure necessàriament l'aigua del sot de Mallol «...perque lo estar alli detinguda es molt perjudicial en la salut publica, pues al temps de plujas lo negadiu que alla es fa causa graves malaltias en lo veynat del Cros y tota la circunferencia de dit terreno». Llauder pactà amb Gual de treure l'aigua junts i pagar les obres a mitges, dividint-se els beneficis[43].

El 1784 Francesc Gener i Calopa demana d'ampliar l'establiment que es féu a Josefa Gener i Calopa, amb el qual es podria perjudicar els establiments fets el 1751 a Francesc Saborit i el 1754 a Josep Gual. El jutge d'establiments constatà que aquests darrers no havien millorat els establiments obtinguts, és a dir, no havien fet cap obra per obtenir i conduir aigua i els demanà que ho fessin en el termini de dos anys. El plet s'allargà molt i el 1816, quan Pau Gener i Calopa pretenia aquesta ampliació per construir un molí, la Intendència General de Catalunya demanà a dos arquitectes que examinessin tota la riera d'Argentona i la seva conca a fi de determinar si es perjudicaria tercers. Els arquitectes feren el «reconocimiento del alveo de las Riera de Argentona desde las immediaciones del mar hasta la casa de Miser Prats de que hablan los establecimientos concedidos a los referidos Gual y Saborit, se han enterado de los torrentes, rieras y demas vertientes de montañas que dan a los mismos y desguazan todos a la referida riera de Argentona, y ultimamente han seguido la riera de Dosrius hasta mas arriba del pueblo de este nombre». Amb això, es constata que Gual i Saborit no van complir el manament del 1784 de millorar els seus establiments, amb la qual cosa no posaren impediment en què Gener i Calopa pogués obtenir la millora de l'establiment per construir un molí[44].

Un altre cas del 1788, en què es signava una concòrdia entre Josep Simon (propietari del mas Viver), Josep Riera i Bausili (propietari del mas Gili) i Simó Serra (propietari del mas Serra). Els Riera podien continuar una mina en terrenys del mas Gili fins al pou. Simó Serra podia aprofitar les aigües superficials del xaragall que divideix les terres superiors del mas Viver amb les del mas Serra i podien ser conduïdes a can Serra mitjançant una mina[45].

A vegades, els problemes per als establiments no arribaven a conflictes, ja que en els informes dels representants municipals ja apareix que la concessió demanada perjudicaria altres concessions anteriors. Així, quan el 1793 els cònjuges Josep Estrada i Maria Grau demanaren la facultat de buscar aigües entre el seu mas Grau de Lledó i «el monte de San Vicente de Borriach» de llarg i el camí d'Argentona a Burriac d'ample[46]. El 1795 els regidors d'Argentona al·leguen que aquestes aigües foren establertes el 1753 a Josepa Soler Gener i Calopa i, per tant, no es podia concedir l'establiment.

El 1832 s'inicià un plet per les aigües del veïnat de Lladó[47], quan el 1830 Josep Romeu (propietari del mas Viver), com a hereu del seu pare Manel Romeu, i Teresa Vilardebò, vídua i usufructuària, demanaren al Batlle General l'establiment «de las aguas de dicha riera de Lladó en todos aquellos puntos que no está ya concedido, así vistas como subterraneas». Però, contra aquesta petició, hi ha

l'oposició de Joan Pujades, propietari del mas Cirés i Joan de Palau de Soler, propietari dels masos Mateu i Portell del Cros. Concretament Miquel Pujades, avantpassat de Joan, havia demanat (i obtingut) el 1765 a l'Intendent General de Catalunya, Juan Felipe de Castaños, com a propietari d'una peça de terra anomenada la «pesa dels horts den Cirés» o la «betlloria», on «nace y se encuentra una pequeña porción de agua y deseando obttener de VS en el Real nombre de su Magestad establecimiento de la facultad privativa a cualesquiera otros de usar y valerse de la misma y conducirla por medio de minas u otros conductos a dicha casa y demas piezas de tierra de dicha su heredad y poder restablecer las aguas sobrantes a las que le pareciere a censo en nuda percepción». I, per l'altra part, Josep Palau el 1817 havia obtingut l'establiment de l'aigua de la riera de Lladó, per això diu que la petició de Romeu «por involuntaria equivocación» esmenta la riera de Lladó quan hauria de dir torrent de la riera de Cirés. Romeu admet l'errada amb la qual Palau ja no s'oposa, no així Pujades. El 1834 la Batllia envià un arquitecte per fer un plànol topogràfic i es resol que «Romeu recogiese con mina separada las aguas de cierto pozo y las demás a costas comunes se recogieses y condugesen al terreno de Pujades y reunidas cons las de este, repartirlas entre las partes por mitad». Així el 1836 es féu un establiment per indivís, però, atenent les despeses, finalment Pujades va cedir la seva meitat a Romeu.

QUADRE

Relació d'establiments d'aigua al terme d'Argentona

- El 1526 el batlle general de Catalunya estableix a Rafael Cabanyes el dret de fer un molí prenent aigües de la riera d'Argentona. Cens de 4 sous i 6 diners anuals i entrada de 6 sous[48].
- El 1527 el batlle general de Catalunya estableix a Joan de Costabella el dret a construir un molí fariner prenent l'aigua dels Vivers. Cens de 4 sous i 6 diners anuals i entrada d'un parell de pollastres[49].
- El 1528 el batlle general de Catalunya estableix a Segimon Novell l'aigua per regar el seu mas, procedent del torrent de Canyadell. Cens de 3 sous anuals[50].
- El 1533 el batlle general de Catalunya estableix a Pere Bova la facultat de regar una peça de terra amb l'aigua que baixa pel rec del molí d'en Costabella. Cens d'1 sou anual i entrada d'1 morabatí[51].
- El 1543 Miquel des Bosc, senyor del castell de Burriac, estableix a quatre pagesos d'Argentona l'aigua que surt dels seus molins[52].
- El 1616 el batlle general de Catalunya estableix a Gaspar de Prats el dret de fer un molí en la seva heretat. Cens de 15 sous anuals i entrada d'un parell de pollastres de valor 4 sous[53].
- El 1627 el batlle general de Catalunya estableix a Francesc Bramona aigua per regar una peça de terra entre la riera de Pins i la de Clarà. Cens de 2 sous anuals[54].
- L'11 de desembre de 1643 Rafael Moixó, senyor del Cros, estableix a Joan Gual del Cros l'antic molí d'en Costabella[55].

- El 1685 el batlle general de Catalunya estableix a Llorenç Llentisclar i Daviu aigua per regar una peça de terra al Pla d'en Boet. Cens d'1 sou anual i entrada de 20 sous[56].
- El 1693 el batlle general de Catalunya estableix a Mateu Gener i Calopa l'aigua que neix en una font dins l'heretat Moió, propietat de Gener, i conduir-la fins al seu mas anomenat Calopa, situat en la sagrera d'Argentona. Cens de 2 sous i entrada de 40 sous[57].
- El 1716 el batlle general de Catalunya estableix a Esteve Mates la concessió d'una «fonteta»[58].
- El 16 de juny de 1717 l'intendent general de Catalunya estableix als marquesos de Moja l'aigua que discorre pel molí d'en Saborit amb la facultat de fabricar un nou molí.
- L'11 de juliol de 1717 Francesc de Moixó i Paguera, senyor del Cros i successor de Joan de Costabella, estableix a Marià Jofre, de Mataró, la facultat de construir un molí aigües avall de la riera d'Argentona[59].
- L'11 d'agost de 1732 l'intendent general de Catalunya estableix a Jaume Ballot (propietari del mas Ballot) les aigües que neixen des del torrent de la Feu, la Betlloria, Burriac i Lladó, des del seu origen fins que s'ajunten al torrent de Canyadell, fins al seu mas. Cens d'1 sou i entrada de 100 sous[60].
- El 6 d'agost de 1733 l'intendent general de Catalunya estableix a Marià Jofre la facultat per conduir aigües mitjançant mina subterrània fins al molí que recentment ha construït[61].
- El 9 de novembre de 1735 l'intendent general de Catalunya estableix a Josep Gual i Derrocada i de Llança (propietari del mas Gual del Cros) la facultat de buscar aigua al «Sot de Mallol de la Torre» i al llarg de la riera d'Argentona fins a mitja hora des del mar.
- El 1740 l'intendent general de Catalunya estableix de nou a Josefa Gener Calopa i Comas (propietària del mas Camps) l'aigua de la riera d'Argentona en la partida anomenada la Roqueta, que es condueix mitjançant aqüeductes fins al mas Camps. Cens de 2 sous anuals i entrada de 100 sous[62].
- El 30 de maig de 1742 l'intendent general de Catalunya estableix a Esteve Mates, de Mataró, la facultat de buscar aigua des del torrent de la Gatassa a la riera d'Argentona[63].
- El 1749 l'intendent general de Catalunya estableix a Jaume Riudameia i Famades, d'Argentona, la facultat de recollir l'aigua que baixa pel torrent d'en Riudemeia i conduir-la a la seva masia. Cens d'1 sou anuals i entrada de 50 sous[64].
- El 1750 els marquesos de Moja estableixen de nou a Joan Cirés i Gili (propietari del mas Gili) les aigües que neixen a les seves terres. Cens de dos pollastres per sant Pere i sant Feliu i entrada de 30 sous[65].
- El 1750 els marquesos de Moja estableixen de nou a Salvador Boter i Gener, de Mataró, les aigües que reguen les seves terres situades a Argentona. Cens de 2 sous anuals i entrada de 30 sous.
- El 1750 els marquesos de Moja estableixen de nou a Josep Llentisclar Daviu i Brichfeu, de Mataró, les aigües que tenen a les seves terres i que foren establertes per Frederic des Bosc (†1671). Cens d'1 sou anual i entrada de 9 sous.
- El 1750 els marquesos de Moja estableixen de nou a Tomas Spà, de Mataró, les aigües que reguen les seves terres situades a Argentona, al veïnat de la Torre. Cens de 6 diners anuals i entrada d'1 sou.

- El 1750 els marquesos de Moja estableixen de nou a Narcís Tunyí (propietari del mas Tunyí) les aigües que baixen del molí d'en Gual. Cens de 2 sous anuals i entrada de 30 sous.
- El 1750 els marquesos de Moja estableixen de nou a Josep Mauri (propietari del mas Mauri) les aigües que baixen del molí d'en Gual. Cens de 2 sous anuals i entrada de 30 sous.
- El 1750 l'intendent general de Catalunya estableix a Dionís Grau l'aigua sobrant del molí de les Mateves per regar una peça de terra. Cens de 2 sous anuals i entrada de 80 sous[66].
- El 1750 l'intendent general de Catalunya estableix a Josep Simon i Riera (propietari del mas Viver), les aigües sobrants del molí d'en Saborit per regar les seves terres i també les que neixen i es troben a la vall i torrent anomenat de Viver, Serra o Gili, de la part de ponent de la capella del Viver. Si li sobra aigua la podrà transferir a tercers. Cens anual de 3 sous i entrada de 140 sous[67].
- El 1750 l'intendent general de Catalunya estableix a Felip Cirés l'aigua sobrant del molí de les Mateves per regar una peça de terra. Cens d'1 sou anual i entrada de 80 sous[68].
- El 6 de maig de 1751 l'intendent general de Catalunya estableix de nou a Francesc Saborit la facultat de tenir un molí fariner (que ja tenia), poder regar les seves terres i poder prendre les aigües amunt fins al mas Caramany i Rovira. Cens de 3 sous anuals i entrada de 160 sous[69].
- El 23 de novembre de 1751 l'intendent general de Catalunya estableix als regidors d'Argentona el dret de buscar aigües per abastar la font de Sant Domingo al sector del veïnat del Puig. Cens de 4 sous i entrada de 60 sous[70].
- El 22 de febrer de 1752 l'intendent general de Catalunya confirma l'establiment a Maria Teresa Fornés i Llauder (propietària del mas Sabater) de la facultat de fer servir la mina que té al torrent del Puig i buscar aigües en la capçalera de l'esmentat torrent. Cens de 3 sous anuals i entrada de 200 sous[71].
- El 15 d'abril de 1752 l'intendent general de Catalunya estableix a Ramon Picó (propietari del mas Coix) la facultat de fer servir la mina que té a la seva masia i buscar aigües entre el torrent del Puig i el torrent del Collell. Cens de 3 sous i entrada de 70 sous[72].
- El 3 de maig de 1752 l'intendent general de Catalunya estableix a Josep Anton Llauder i Duran (propietari del mas Llauder) la facultat per a buscar aigües al Cau de la Guineu, al Palmer i als vessants de Cerdanyola i de Bera i per a construir un molí fariner[73].
- El 26 de novembre de 1753 l'intendent general de Catalunya estableix de nou a Josefa Soler, abans Gener i Calopa (propietària del mas Gener) totes les aigües que neixen i passen per les terres del mas Gener. Cens anual de 3 sous i entrada de 160 sous[74].
- El 23 de març de 1754 l'intendent general de Catalunya estableix a Llorenç Bellot aigua sobrant del molí de les Mateves per regar dues peces de terra que té al Cros. Cens anual de 2 sous i entrada de 100 sous[75].
- El 21 de setembre de 1754 l'intendent general de Catalunya estableix a Josep Gual i Derrocada (propietari del mas i molí d'en Gual) la facultat de buscar aigües des del mar fins a can Saborit i des de can Caramany i Rovira fins a can Misser Prats.
- El 23 d'abril de 1755 l'intendent general de Catalunya amplia l'establiment a Josep Anton Llauder i Duran; li permet fer qualsevol mena de molí o de

fàbrica i que se li deixin regar totes les terres que posseeix i les que ell o els seus successors adquireixin[76].

- L'1 de gener de 1760 l'intendent general de Catalunya estableix a Jaume Freixas, pagès d'Argentona, les aigües del torrent del Dalipà o Cantallops per regar una peça de terra. Cens anual de 20 sous i entrada de 160 sous[77].
- El 27 de setembre de 1764 l'intendent general de Catalunya estableix a Josep de Plandolit i Cabot (propietari del mas Cabot) l'aigua del torrent anomenat Torrentbò i contruir les mines i conducte necessaris. Cens anual de 40 sous i entrada de 400 sous[78].
- El 27 de gener de 1765 l'intendent general de Catalunya estableix a Miquel Pujades (propietari del mas Cirés) l'establiment de les aigües que naixien en una peça de terra anomenada la «pesa dels horts den Cirés» o la «betlloria», que era seva, i poder-la conduir mitjançant mines i aqüeductes fins al mas Cirés. Cens de 4 sous anuals i entrada de 160 sous.
- El 4 de juny de 1768 l'intendent general de Catalunya estableix a Jaume Ros i Bramona, pagès d'Argentona, la facultat de buscar aigües subterrànies en el torrent del Collell per regar una peça de terra. Cens de 3 sous i entrada de 140 sous[79].
- El 12 de maig de 1769 l'intendent general de Catalunya estableix a Andreu Ravell, d'Argentona, la facultat de buscar aigües subterrànies a la riera de Clarà, per regar una peça de terra. Cens anual de 4 sous i entrada de 200 sous[80].
- El 17 de maig de 1769 l'intendent general de Catalunya estableix a Salvador March de Vall (propietari del mas Marc) l'aigua d'una font per regar una peça de terra. Cens anual de 6 sous i entrada de 240 sous[81].
- L'11 de novembre de 1799 l'intendent general de Catalunya estableix a Josep Prats (propietari del mas Pons), comerciant de Barcelona, les aigües que corren pels torrents d'en Roig i d'en Vinachs, recollint-les per mines i aqüeductes. Cens anual de 100 sous i entrada de 600 sous[82].
- El 2 de febrer de 1801 l'intendent general de Catalunya estableix a Llorenç Bellatriu, propietari del mas Bellatriu, les aigües que ragen del torrent de Bellatriu i la facultat de buscar-ne de subterrànies. Cens de 16 sous i entrada de 600 sous[83].
- El 5 d'agost de 1806 l'intendent general de Catalunya estableix a Josep Grau i Estrada, propietari del mas Grau de Lledó, les aigües que ragen pel torrent del Vinach fins a trobar el torrent d'en Roig per regar una peça de terra de dues quarteres, amb la facultat de buscar-ne de subterrànies. Cens de 16 sous per regar la peça de terra, 8 sous per cada quartera addicional i entrada de 400 sous[84].
- El 20 d'agost de 1807 l'intendent general de Catalunya estableix a Jaume Cabanyes, propietari del mas Cabanyes, la facultat de buscar aigües en els torrents de Gadó, de la Pujada, de les Roldoredes i de Reis, tots dins la seva heretat. Cens de 12 sous per les aigües superficials i 8 sous per les subterrànies i entrada de 600 sous[85].
- El 16 de octubre de 1807 l'intendent general de Catalunya estableix a Francesca Matheu i Julià, vídua de Josep Matheu i Vidal (propietari del mas Pins) les aigües superficials i subterrànies de les terres del mas Pins i les aigües de la riera de Pins. Cens de 40 sous i entrada de 400 sous[86].
- El 31 d'agost de 1815 l'intendent general de Catalunya estableix a Carles Santromà i de Carles, veí de Mataró i propietari del mas Febrer de Pins, les

aigües que transcorren per les seves terres i les del torrent de la riera de Pins. Cens de 20 sous anuals i entrada de 600 sous[87].

- El 3 de gener de 1816 l'intendent general de Catalunya estableix a Francesca Guinart i Saladriga, vídua de Jaume Guinart, i al seu fill Josep Guinart, les aigües que fan servir per regar una peça de terra que tenen a la muntanya de Parpers i la facultat de buscar-ne de noves. Cens de 10 sous anuals i entrada de 300 sous[88].
- El 30 d'agost de 1816 l'intendent general de Catalunya estableix a Francesca Matheu i Julià, vídua de Josep Matheu i Vidal (propietari del mas Pins) la facultat de construir un molí en les terres del seu mas. Cens anual de 30 sous i entrada de 800 sous[89].
- El 23 de desembre de 1817 l'intendent general de Catalunya estableix a Antoni Rossell l'aigua per regar una peça de terra provinent del torrent de la Perpuntera. Cens de 12 sous i entrada de 400 sous[90].
- El 30 d'agost de 1817 l'intendent general de Catalunya estableix a Josep Palau de Soler l'aigua de la riera de Lladó.
- El 14 de maig de 1818 l'intendent general de Catalunya estableix a Pau Gener i Calopa (propietari del mas Camps) la facultat de construir un molí i fer servir les aigües que trobi en els torrents del Collell, de Caramany i de Clarà fins a la riera de Pins. Cens anual de 24 sous pel molí, 16 sous per les aigües i 1.200 sous d'entrada.
- L'11 de juliol de 1832 l'intendent general de Catalunya estableix a Jaume Bellot (propietari del mas Bellot) les aigües vistes i subterrànies des del paratge on s'ajunten els torrents de la Feu i la Batllòria amb el de Burriac fins al mas Ballot, no en amunt[91].

APÈNDIX

1. ACA - RPBG - Sig. 81 17 de desembre de 1616

Alfons d'Erill, comte i baró d'Erill, d'Orcau i d'Anglesola, cavaller de l'orde de Sant Jaume..., batlle general de Catalunya, estableix al magnífic Joan Gaspar de Prat, doctor en dret, domiciliat a Barcelona, la facultat de construir de nou un molí de farina en la seva heretat situada a Sant Julià d'Argentona, al lloc que cregui més oportú, podent fer pous, aqüeductes, recs i sotsrecs, rescloses, segons la petició següent:

> «Supplica a vostra senyoria lo Doctor Joan Gaspar de Prat que attés ab sa propia industria y en ço del seu y en sas terras y heretat que està situada en lo terme y parròquia de Argentona, ha trobades ayguas de font bastants a besades pera moldrer y de altre part attés que te llicentia de vostra senyoria pera prendre la aygua que pots discorrer per uns rierals ho rieras dit lo rieral eo rieras de Dorrius de Argentona, en los quals sols discorren ayguas en temps de plujas y de aixut perque altrament es arenal sech, de tal manera que en temps de esterelitats de aygues aurà dit molí de valerse de las pocas ayguas tindrà de las fonts que dit supplicant ha cercades y trobades en sas terras y heretat o en altre part ab gasto de molts centenars de ducats, supplica perçó que attés dit supplicant ha cercades y trobades ditas a yguas y va portant aquellas ab rechs y conductos en lo dit molí que enten fer y fabricar ab molt gran gasto y treball

sia vostra senyoria servit ferli establiment de un cens tenuo y moderat puix dit molí no pren aygua de riu algun caudelós y així las ayguas no podran ser grans ni lo molí de molt de fruyt sinó de poch momento y així mateix attés ditas ayguas dit supplicant las ha tretas y procuradas y va portant ab son gasto, treballs y ab son diner de ditas rieras o rierals de Dosrius y de Argentona y de sa pròpia heretat sia vostra senyoria servit que de aquellas dit supplicant ne puga fer abans y després de discòrrer de dit molí ha ses liberas voluntats alienant y establint aquellas ha tota sa dispositió que sit supplicant ultra lo de justícia ho trindrà ha singula gratia y mercè.»

Cens anual de 15 sous a pagar al dia present i entrada d'un parell de pollastres de valor 4 sous.

El 1628 Joan Gaspar de Prats, donzell domiciliat a Barcelona, confessa la facultat de construir el molí fariner[92].

El 1645 ho confessa el procurador de Rafaela Vila de Prat, vídua de Francesc Vila, de Vic[93].

El 1670 ho confessa Miquel Pallarès, cavaller de Barcelona[94].

2. ACA - RPBM - Sig. 247 6 de maig de 1750

L'intendent general de Catalunya confirma l'establiment d'un molí a Francesc Saborit, pagès d'Argentona, segons la petició següent:

«Francisco Saborit, labrador y vecino de la parròquia de Argentona. De tiempo antiquísimo e immemorial por sí y por medio de sus antecesores ha estado y está en la quieta y pacífica possesuón de tener en dicha parroquia de Argentona un molino arinero nombrado den Saborit y de valerse para su curso y riego de algunas tierras que posehe antes y despues del citado molino de la agua que discurre por la riera nombrada de Argentona y de aquellas que nace en sus tierras tomandola por medio de una mina y sin ella en las vezes que está descompuesta por alguna avenida grande de la dicha riera o por por otro accidente como constará por la información que ofrece. Y aunque no duda el suplicante que sus antepasados tenían título de SM e del Bayle General de Cathaluña, y habiendo el suplicante echo varias diligencias por ver si encontraria el título con que se han valido el y sus antecesores de la expresada agua para el riego de dicha tierra no ha podido el suplicante encontrarle creyendo que con la diuturnidad del tiempo y contratiempos de las Guerras y saqueos del Principado, se habia extraviado o perdido y sin embargo que la dicha posesión inmemorial le podría servir de título...Que pueda tomar aguas mas arriba, esto es, desde la casa nombrada de Balthasar Rovira y Caramany, labrador de Argentona, hasta el citado molino y usar en esta distancia no sólo la agua de dicha riera sinó también de toda aquella que nace debajo de la capilla de San Sebastian de dicho pueblo a la orilla de la citada riera en un parage llamado la Roqueta y de todas aquellas agua que nacen de valles y torrentes que se unen en dicha riera con la facultad de buscar en toda la referida distancia que será

cosa de quarto y medio de hora así en lo largo como por lo ancho que es del bastante de la montaña de oriente y del basante de la montaña de poniente aguas subterraneas por medio de minas y demás conductos necesarios, con la facultad de restablecer la agua».

Cens anual de 3 sous i entrada de 80 rals (8 lliures).

3. ACA - RPBM - Sig. 247 23 de novembre de 1751

L'intendent general de Catalunya confirma l'establiment als regidors de la vila d'Argentona de les aigües de la font de Sant Domingo, segons la petició següent:

«El legítimo procurador de los Regidores del lugar de Argentona del Corregimiento de Mataró... que de tiempo antiquisimo cerca la calle nombrada de la fuente de dicho lugar havia una fuente pública para el uso público de su agua para los moradores de aquel lugar la qual fuente para la mayor comodidad tanto de público como de los moradores por no haver otra fuente ni otra agua de que poder usar ni haver pozo, resolvió el Común de dicho lugar hazerla conducir por medio de una mina a la calle mas dilatada llamada la calle de San Sebastian que está en medio de el lugar, construyendo allí una fuente con dos caños, con una Capillita en que está la Imagen de Santo Domingo en que reside una grande devocion de todos los lugares circumvecinos de la Cuesta del Mar por los muchos milagros que de dicho santo se han experimentado en las enfermedades de calenturas, de suerte que en cada un año en el dia de dicho Santo se va con Procesión pública desde la Iglesia Parroquial a vendecir la expresada fuente y aguas y asimismo hizieron construir unos bebedores para las acemitas y para los cavallos de la Reales Tropas que los demas de los años se aquartelan en el mencionado lugar... para que pueda el expresado lugar y comun disfrutar con toda seguridad sin oposición de tercero o particular alguno que pretendiese ocupar y tomar de dicha agua... Sea de su agrado conceder un precario o nuevo establecimiento de los usos de la referida agua... se digne concederle en la distancia que media desde el camino publico que va del lugar de Argentona al Manso llamado den Moyó por la parte de medio dia, y por la de poniente desde el margen de la pieza de tierra que es propia de Janer y Calopa contigua al expresado Manso llamado la Pastanaga , cuyo margen da al torrente llamado de Sabater y por la de cierzo desde dicha pieza de tierra linea recta pasando sota y bajo el Manso del Puig hasta encontrar la calle de dicho lugar nombrada de San Sebastian y por la de oriente en todo el distrito que ocupa el pueblo y calle de San Sebastián hasta encontrar el Camino Real que va de dicho lugar a la ciudad de Mataró y de aquel a la casa de Janer y Calopa de dicho lugar».

4. ACA - RPBM - Sig. 295 11 de novembre de 1799

L'intendent general de Catalunya estableix a Josep Prats (propietari del mas Pons), comerciant de Barcelona, les aigües que corren pels torrents d'en Roig i d'en Vinachs, recollint-les per mines i aqüeductes, segons la petició següent:

«Josep Prats, vecino del comercio de la ciudad de Barcelona. Que por sus justos y legítimos títulos tiene y posehe una heredad nombrada mas Ponts àlias May, sita en los arrebales de Lledó, termino de la villa de Argentona, deseando el suplicante regar la enunciada heredad cons las aguas superficiales y subterraneas que discurren por los torrentes nombrados Roig y Vinachs con sus vertientes, recogiendolas por medio de minas y demás conductos así superficiales como subterraneos».

En l'informe de l'arquitecte Tomàs Soler i Ferrer, mestre major d'obres del rei, esmenta:

«Que por los citados torrentes discurren algunas porciones de aguas las que se recogen con unas respectivas balsas o algíberes y de allí por unas pequeñas zanjas o rechs se conducen y sirven a saber las del torrente den Roig para regar una porción de las tierras del exponiente y de otras nombradas de can Roqueta segun el arquitecto ha observadi y le han informado y las aguas del otro torrente Binach después de su respectiva balsa se conducen del mismo modo a las tierras de la heredad nombrada de casa Grau y sirven para el riego de estas segun se le ha insinuado teniendo igualmente presente si habrían servido también dichas aguas algunas veces para el riego de una porción de dichas tierras del exponiente. Y lo crehe así el arquitecto por parecerle existir algunos vestigios y señales de la zanja vulgo rech ppor donde pasaban las enunciadas aguas en vista de lo expuestodixo el arquitecto haber practicado algunas diligencias para indagar si los mencionados Grau i Roqueta u otro tercero tenían los correspondientes establecimientos de las referidas aguas lo que no ha podido averiguar y sospecha que ninguno las tenga establecidas en cuyo supuesto conceptua el arquitecto que así el exponente como los citados Grau y Roqueta son igualmente acrehedores de las referidas aguas de los torrentes». Proposa que s'estableixi a parts iguals els torrent d'en Roig a en Roqueta i a en Prats i el d'en Monac 2/3 parts a en Grau i 1/3 part a en Prats.

Enric Subiñà i Coll

NOTES

1.- Amb el mateix títol es va presentar una comunicació, menys documentada, en el *Vè Congrés d'Història Agrària dels Països Catalans*, que versava sobre "Els usos de l'aigua en la història", celebrat a Barcelona el desembre del 2010 (pendent de publicació).

2.- Jaume Vilaginés i Segura, *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)* (Barcelona 2001), 91.

3.- Josep Juan Vidal i Enrique Martínez Ruiz, *Política interior y exterior de los borbones.* Historia de España XII (Madrid 2001), 127-128.

4.- M. Assumpció Zapata Buxens, *La baronia Desbosch del Maresme. Una jurisdicció feudal en l'edat moderna* (Mataró 2004), 276-277.

5.- Vilaginés, *El paisatge*, 92.

6.- Jaume Vilaginés i Segura, «Aigua i molins en el segle xv. Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes en el segle xv», *Notes*, núm. 18 (Mollet 2004), 63.

7.- Víctor Farías Zurita, *El mas i la vila a la Catalunya medieval. Els fonaments d'una societat senyorialitzada (segles XI-XIV)*, (València 2009), 62-63.

8.- Ramon Planes i Albets, «Indústries rurals: La molineria de cereals, les almàsseres, el sucre», *Història agrària dels Països Catalans*, vol. III (Barcelona 2008), 240-241.

9.- Pierre Vilar, «Les transformacions agràries del segle xviii català», *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. III (Barcelona 1966), 259.

10.- Jaume Dantí i Riu, *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna* (Santa Eulàlia de Ronçana 1988), 206.

11.- Tomàs Peris Albentosa, «El regadiu. Evolució, organització i transcendència socio-econòmica», *Història agrària dels Països Catalans*, vol. III (Barcelona 2008), 128.

12.- Per fer aquest buidatge s'han consultat els índexs dels establiments de la Batllia General, que també inclou la Intendència General: Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Reial Patrimoni Batllia General (=RPBG), Establiments caixa 2, Argentona.

13.- Vilar, *Catalunya III*, 262.

14.- Joan Giménez Blasco, *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment* (Mataró 2001), 169.

15.- Enric Subiñà i Coll, *Argentona al segle XV. Terra de remences* (Argentona 2011).

16.- Coral Cuadrada i Majó, *El Maresme medieval: Hàbitat, economia i societat, segles X-XIV* (Mataró 1988), 429.

17.- Maria Josep Castillo i Ezquerra, «El castell de Burriac en els darrers cinc-cents anys (segles XVI-XIX)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 31 (Mataró 1988), 12.

18.- Arxiu Històric Municipal d'Argentona (=AHMA), documentació antiga, caixa 20, establiments.

19.- Zapata, *La baronia*, 264.

20.- AHMA, documentació antiga, caixa 13, establiments, 24 d'abril de 1543.

21.- Vilar, *Catalunya III*, 260.

22.- Joan Bou Illa, Jaume Vellvehí Altimira, *Molrà el gra. Els molins de la baixa Tordera* (Argentona 2003), 68.

23.- Josep Serrano i Daura, *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova: Batllia de Miravet, comandes d'Horta, d'Ascó i de Vilalba i baronies de Flix i d'Entença* (TD), (Barcelona UPF 1996), 651-2.

24.- Zapata, *La baronia*, 269.

25.- Vilar, *Catalunya III*, 260.

26.- Veure Apèndix doc. núm. 3. ENRIC SUBIÑÀ I COLL, *Argentona, de la sagrera a la vila (1295-1900)* (Argentona 2002), 96.

27.- ACA, RPBM, Manual 302 (5 d'agost de 1806).

28.- Arxiu particular de can Pins (=APCPA), 11 de març de 1840.

29.- ACA, RPBM, Manual 307 (28 de maig de 1817).

30.- ACA, RPBG, sig. 75 (13 d'abril de 1526).

31.- AHMA, carta de precari de la font de Sant Domingo, 16 de novembre de 1751 (còpia del 7 de desembre de 1882) i ACA, RPBM, Manual 248 (22 de febrer de 1752).

32.- VILAR, *Catalunya III*, 269.

33.- ANTONI MARTÍ I COLL, «Notícies d'una important comunitat de regants de Mataró i del procés de la seva reglamentació», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 79 (Mataró 2004).

34.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (=MASMM), documentació Gual, notícia del segle XVIII.

35.- M. ASSUMPCIÓ ZAPATA BUXENS, *Les jurisdiccions locals en el pas de l'edat mitjana a la moderna. Els batlles de sachs i els batlles reials a la baronia Desbosch* (Mataró 1998), 81.

36.- ZAPATA, *La baronia*, 264.

37.- VILAGINÉS, *Aigua i molins*.

38.- VILAR, *Catalunya III*, 268.

39.- M. PESET, V. GRAULLERA, M.F. MANCEBO, «Plets, senyories i propietats a la València del segle XVIII», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 6 (Barcelona 1983), 237.

40.- AHMA, documentació antiga, caixa 13, establiments.

41.- AHMA, documentació antiga, caixa 13, establiments.

42.- JOSÉ SÁNCHEZ I REAL, «Disputes per l'aigua en els molins paperers de la Riba (segle XVIII)», *Aplec de Treballs*, núm. 23 (Falset 2005).

43.- ENRIC SUBIÑÀ I COLL, «La Torre Llauder: La masia i els seus propietaris», *XV Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1999), 87.

44.- Arxiu particular de can Calopa d'Argentona (=APCCA), 27 d'abril de 1816.

45.- CARLES BAS I PAIRED, "Can Serra de Lladó. Apunts sobre la història d'una casa i d'una família" (Barcelona 2008), 47-48 (Treball inèdit).

46.- ACA, RPBM, Manual 302 (5 d'agost de 1806).

47.- ACA, RPBG, Processos 1832-6-C.

48.- ACA, RPBG, sig. 75 (13 d'abril de 1526).

49.- ACA, RPBG, sig. 119 (25 d'octubre de 1527); ROSA ALMUZARA, «El molí d'en Jofre (Cabrera de Mar) a través d'un plet del tribunal de la Reial Intendència (1790)», *Fonts* núm. 11 (Argentona 2002).

50.- ACA, RPBG, sig. 691 (31 d'agost de 1528).

51.- ACA, RPBG, sig. 119 (13 d'octubre de 1533).

52.- AHMA, documentació antiga, caixa 13, establiments, 24 d'abril de 1543.

53.- ACA, RPBG, sig. 81 (17 de desembre de 1616).

54.- ACA, RPBG, sig. 153 (12 de març de 1627).

55.- ANTONI MARTÍ I COLL, «Vicissituds, procés i motius de l'abandó d'uns masos, molins i terres del veïnat del Cros i la intervenció dels terratinents», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 86 (Mataró 2006), 16.

56.- ACA, RPBG, sig. 89 (7 de juliol de 1685).

57.- APCCA, 5 de juny de 1693.

58.- VILAR, *Catalunya III*, 268.

59.- MARTÍ, *Vicissituds*, 16.

60.- ACA, RPBM, Manual 228 (11 d'agost de 1732).

61.- MASMM, documentació Gual, 6 de març de 1738.

62.- APCCA, 23 d'agost de 1740 (còpia de 1838).

63.- SUBIÑÀ, «La Torre Llauder», 87.

64.- ACA, Batllia Moderna (=BM), Manual 245 (21 d'agost de 1749).

65.- Totes les notícies dels establiments dels marquesos de Moja del 1750 es troben a AHMA, documentació antiga, caixa 20, establiments.

66.- ACA, RPBM, Manual 246 (20 de gener de 1750).

67.- ACA, RPBM, Manual 246 (13 de març de 1750).

68.- ACA, RPBM, Manual 246 (17 de març de 1750).

69.- ACA, RPBM, Manual 247 (6 de maig de 1751).

70.- AHMA, carta de precari de la font de Sant Domingo, 16 de novembre de 1751 (còpia del 7 de desembre de 1882).

71.- ACA, RPBM, Manual 248 (22 de febrer de 1752).

72.- ACA, RPBM, Manual 248 (15 d'abril de 1752).

73.- SUBIÑÀ, *La Torre Llauder*, 87.

74.- APPCA. Establiment de l'intendent general de les aigües del mas Gener, 26 de novembre de 1853.

75.- ACA, RPBM, Manual 250 (23 de març de 1754).

76.- SUBIÑÀ, *La Torre Llauder*, 87.

77.- ACA, RPBM, Manual 256 (1 de desembre de 1760).

78.- ACA, RPBM, Manual 260 (27 de setembre de 1764).

79.- ACA, RPBM, Manual 264 (4 de juny de 1768).

80.- ACA, RPBM, Manual 265 (12 de maig de 1769).

81.- ACA, RPBM, Manual 265 (17 de maig de 1769).

82.- ACA, RPBM, Manual 295 (11 de novembre de 1799).

83.- ACA, RPBM, Manual 297 (2 de febrer de 1801).

84.- ACA, RPBM, Manual 302 (5 d'agost de 1806).

85.- ACA, RPBM, Manual 303 (20 d'agost de 1807).

86.- APCPA, 17 de setembre de 1807.

87.- ACA, RPBM, Manual 305 (31 d'agost de 1815).

88.- ACA, RPBM, Manual 306 (3 de gener de 1816).

89.- APCPA, 30 d'agost de 1816.

90.- ACA, RPBM, Manual 307 (23 de desembre de 1817).

91.- APCCA, concòrdia entre Ballot, Gener i Pujades; notari Jacint Boter, 14 de juliol de 1839.

92.- ACA, RPBG, sig. 154 (6 de juny de 1628).

93.- ACA, RPBG, sig. 155.

94.- ACA, RPBG, sig. 157.

BIBLIOGRAFIA

ALMUZARA, Rosa. «El molí d'en Jofre (Cabrera de Mar) a través d'un plet del tribunal de la Reial Intendència (1790)», *Fonts* núm. 11 (Argentona 2002).

BAS I PAIRED, Carles. "Can Serra de Lladó. Apunts sobre la història d'una casa i d'una família" (Barcelona 2008). Treball inèdit.

BOU ILLA, Joan; VELLVEHÍ ALTIMIRA, Jaume. *Molrà el gra. Els molins de la baixa Tordera* (Argentona 2003).

CASTILLO I EZQUERRA, Maria Josep. «El castell de Burriac en els darrers cinc-cents anys (segles XVI-XIX)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 31 (Mataró 1988).

CUADRADA I MAJÓ, Coral. *El Maresme medieval: Hàbitat, economia i societat, segles X-XIV* (Mataró 1988).

DANTÍ I RIU, Jaume. *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna* (Santa Eulàlia de Ronçana 1988).

FARÍAS ZURITA, Víctor. *El mas i la vila a la Catalunya medieval. Els fonaments d'una societat senyorialitzada (segles XI-XIV)* (València 2009).

GIMÉNEZ BLASCO, Joan. *Mataró en la Catalunya del segle XVII. Un microcosmos en moviment* (Mataró 2001).

JUAN VIDAL, Josep; MARTÍNEZ RUIZ, Enrique. *Política interior y exterior de los borbones.* Història de España XII (Madrid 2001).

MARTÍ I COLL, Antoni. «Notícies d'una important comunitat de regants de Mataró i del procés de la seva reglamentació», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 79 (Mataró 2004).
– «Vicissituds, procés i motius de l'abandó d'uns masos, molins i terres del veïnat del Cros i la intervenció dels terratinents», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* núm. 86 (Mataró 2006).

PERIS ALBENTOSA, Tomàs. «El regadiu. Evolució, organització i transcendència socioeconòmica», *Història agrària dels Països Catalans*, vol. III (Barcelona 2008).

PESET, M., GRAULLERA, V.; MANCEBO, M.F. «Plets, senyories i propietats a la València del segle XVIII», *Estudis d'història agrària* núm. 6 (Barcelona 1983).

PLANES I ALBETS, Ramon. «Indústries rurals: La molineria de cereals, les almàsseres, el sucre», *Història agrària dels Països Catalans*, vol. III (Barcelona 2008).

SÁNCHEZ I REAL, José. «Disputes per l'aigua en els molins paperers de la Riba (segle XVIII)», *Aplec de Treballs*, núm. 23 (Falset 2005).

SERRANO I DAURA, Josep. *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova: Batllia de Miravet, comandes d'Horta, d'Ascó i de Vilalba i baronies de Flix i d'Entença* (Tesi Doctoral). (Barcelona UPF 1996).

SUBIÑÀ I COLL, Enric. «La Torre Llauder: La masia i els seus propietaris», *XV Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1999).
– *Argentona, de la sagrera a la vila (1295-1900)* (Argentona 2002).
– *Argentona al segle XV. Terra de remences* (Argentona 2011).

VILAGINÉS I SEGURA, Jaume. *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)* (Barcelona 2001).
– «Aigua i molins en el segle XV. Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes en el segle XV», *Notes* núm. 18 (Mollet 2004).

VILAR, Pierre. «Les transformacions agràries del segle XVIII català», *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. III (Barcelona 1966).

ZAPATA BUXENS, M. Assumpció. *Les jurisdiccions locals en el pas de l'edat mitjana a la moderna. Els batlles de sachs i els batlles reials a la baronia Desbosch* (Mataró 1998).
– *La baronia Desbosch del Maresme. Una jurisdicció feudal en l'edat moderna* (Mataró 2004).

Mas Pins, tal i com era a finals del segle XIX (arxiu can Pins).

Mas Calopa (CEC. Fons estudi de la masia. 1932).

Mas Mateves o Mateu del Cros (CEC. Fons estudi de la masia. 1932).

Mas Riudemeia (CEC. Fons estudi de la masia. 1932).